

שבת לב

משה שווערד

1. שו"ת הר צבי אורח חיים ב סימן ג

אשה שהפרישה חלה מהמצה ביו"ט בציווי בעלה. עקרת בית שתורמת תרומה ומפרישה חלה אי הוי מתורת בעלים או מתורת שליחות... ובעיקר השאלה יש לדון בעצם דין הפרשת תרומה שהאשה תורמת בתוך הבית וא"צ רשות בעלה, אם זה מתורת בעלים שהיא מצד עצמה יש לה הזכות מדין התורה להפריש תרו"מ בתוך ביתה שהתורה זכתה לה בקיום מצוה זו, או נאמר שכל עיקר הפרשה אינו אלא מתורת שליחות משום דמסתמא ניח"ל לבעלה שתהא עקרת הבית תורמת עבורו תרו"מ. ואם יש בענין זה חילוק בין הפרשת חלה לתרו"מ...

והלום ראיתי בספר אור שמח מוכיח מלשון האו"ז דהפרשת האשה אינה מטעם שליחות ממש"כ כ בסימן רכה דאעפ"י שהעיסה היא של הבעל, מ"מ כיון דמצות חלה רמיא על האשה משווה שליח להפריש חלה אפילו שלא מדעת הבעל, דהא מצוה דיליה היא, וחוששני לומר שלכתחילה הבעל לא משוי שליח להפריש חלה הואיל ומצות אשתו היא, עכ"ל. ולענ"ד אין כאן ראייה כלל, דבפשוטו י"ל במש"כ דמצוה דילה היא היינו מצוה על הבעל להניח לה להפריש אבל כ"ז הוא בתורת שליחות, וכן במש"כ רש"י (שבת לב) ב' טעמים על הא דנשים נצטוו על החלה, הנה לא מיבעי לטעם השני שכתב משום דצרכי הבית תלוין בה, פשוט דמסתבר דהיינו מטעם שליחות, ואפילו לטעם הראשון משום דהיא אבדה חלתו של עולם, ג"כ י"ל דבשביל זה נכון לזכותה בשליחות דמצוה זו (ועכ"פ התם איירינן לענין שהיא נענשת על מניעת הפרשה).

וכד נדייק שפיר בלשון האו"ז נראה לענ"ד להוכיח איפכא, דגם הוא ס"ל דעיקר הפרשה הוא מטעם שליחות מדכתב וחוששני לומר דלכתחילה אין הבעל משויא שליח, ולמה לא נקט דעדיפא מינה דגם הוא בעצמו לא יפריש כיון דמצוה דילה היא, וצ"ל דאם הוא רוצה להפריש באמת הוא קודם משום דמצוה בו יותר מבשלוחו, זולת אם בלאו הכי רוצה לעשות שליח, בזה היא קודמת לאחר ליעשות שלוחו (דהוי בגדר זה נהנה וזה לא חסר) וא"כ יהיה מוכח מזה דגם בהפרשתה אינה אלא שליחותא דידיה קא עבדה והיא רק כמסייע לדבר מצוה וככל שליח דעלמא דאל"כ הרי טוב לו יותר לעשות שליח אחר כדי שתתייחס כל עיקר המצוה אליו ולמה היא קודמת לאחר ולא לו. ואף לפירוש הא"ש בדברי האו"ז דבחלה מצוה דילה היא, לא ניתן להאמר כך אלא בחלה ולא בתרו"מ...

2. ספר מגן אברהם על או"ת סימן קנו:

שם דף ל"ב אל יעמוד אדם במקום סכנה. רב לא עבר במברא דאית ביה עכו"ם אמר דילמא מפקד דינא עליה ומתפסנא בהדיה. שמואל לא עבר אלא במברא דאית ביה עכו"ם אמר שטנא בתרי אומי לא שליט וא"כ בישראל מומר או רשע לכולי עלמא אין לעבור עמו:

3. מהרש"א על שבת דף לב/א

שטנא בתרי אומי לא שליט כו'. וההיא דיונה לא תקשי דקושטא הוא דלא הוה שליט אלא ביונה ולא חשבה האניה להשבר אלא מחמת יונה וכדי שיטילוהו לים כמוזכר בקרא וק"ל:

4. תוספות כתובות דף ל/א

הכל בידי שמים חוץ מצנינים פחים - והא דאמרי' (שבת דף לב.) לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה אלמא יכול לשמור עצמו מן הפורענות וכן קיר נטוי דאסור לעבור תחתיו והתם מן הפשיעה יכול לשמור עצמו דהא ודאי שבידו להמית עצמו אבל כשמביאין עליו מן השמים באונס אי אפשר לו לשמור אבל צינים פחים לעולם אל יבואו עליו באונס אם רוצה ליזהר ...

5. ספר חדושי אגדות חלק ראשון עמוד כ - מסכת שבת

מנכין לו מזכיותיו: פירוש כאשר עושים לו נס יוצא מן הסדר הטבעי, מנכין לו [מזכיותיו] הבלתי טבעים. [כי הזכיות] אינו דבר טבעי כלל, רק הם לו שמורים לעולם הבא הבלתי טבעי. וכאשר הש"י נוהג עם האדם שלא בטבע, מנכה לו מן זכיותיו אשר אינם טבעיים, שהרי אוכל מה שראוי לו לעולם הבא הבלתי טבעי בעולם הזה, כאשר הש"י עושה לו נס בלתי טבעי ודבר זה מבואר:

6. בן יהודע

שם אומרים לו הנה זכות והפסד י"ל דבר זה שייך לאומרו צדיק של משה שאין טרף אס יש לו או לאו אבל החולה לידון צדיק של משה והס יודעין אס יב לו או לאו וטוד קבא אס יש לו זכות להזיט מן החולי אי"כ איך תלם מטיקרה ואס אין זכות כדאי בלא יחם החולי לנא כ"ש שאיט כדאי להסיר החולי לחב

בבא עילוי ארזיל בסיד חרזיל סבר מרחו בהאי ענמא ליכא
אך עכ"ז זכות חורה מנין ומילי גס בהאי ענמא חמס
כהבו המפרשים ז"ל דאין זכות חורה מנין על האדם
להליו ממיחה שלא בזמנה חריב למד לשמה דכתיב
אורך ימים צימינה עושר וכבוד בשמאלה וארזיל
למשמאלים זה ר"ל למדים שלא לשמה עושר וכבוד איכא
אורך ימים ליכא גס ארזיל לטולם יצוק אדם בחורה
אפילו שלא לשמה שמחך שלא לשמה בא לשמה ולפיז
היה ראוי למד שגס אם יהיה לימודו שלא לשמה כדאי
הוא להגין עליו בעבור חייו מפני שסופו לבא לשמה
אך באמת זה ידמה למה דק"ל אין הבכור טמל פי שנים
בראוי אלף במחוק וכן הצעל אינו יורש את אשתו כדאי
היה הכא דאינו כדאי להגלל ולחיות בשביל חורה שלא
לשמה משום דראוי להיות לשמה בדם י"ל אם באמת
בסוד חליו למד לשמה או הקציה מפיז חסדו עמו
שבב הלימוד שלמד מקודם שלא לשמה יהיה נחשב לפניו
כאלו היה לשמה כיון שבאמת ענה בא לשמה אצל אם
עדיין הדבר חלוי וטומד שאין לו ענה לשמה לא יחמד
כיון דאפשר לבא אחיו לשמה יהיה נחשב זה הלימוד
הנמלה בידו שהיה לשמה ולכן זה שחלה אפי"ג שהיה לו
זכות חורה עכ"ז הואיל שלא היה לשמה לא הגינה
עליו וחלה ונחה בחליו לחורים לו הבא זכות ר"ל
זכות הראוי להגין שהוא לשמה אפי"ג שהוא שיטור
מוטט עכ"ז הפסד כמה שיש בידך מכבר שהיה שלא
לשמה מאחר כי ענה בא לדי פועל טוב על לשמה או
יחוקן מה שהיה מכבר :

ובאופן אחר י"ל בסיד דידוע מו שהוא חולה יס
לו סגולה להקימו מחליו על ידי שיקצב
עליו לעשות מנה דבכר חדש שלא היה ענה בו מקדם
שאינו מחוייב בו ע"פ שורה הדין ולפיכך הבא זכות מחודש
מגדבה לבן שאין אחת מלוה בו עדיין זכה ניחא
הדרשה דדריש ממנו להביא ראיה ר"ל שיעיף דבר
חדש שאינו מחוייב ואינו מלוה בו אלא ממנו הוא
מציאו:

7. טור יורה דעה הלכות ביקור חולים ורפואה ונוטה למות וגופס סימן שלה

מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין אדם יוצא לשוק דומה לו כמי שנמסר לסרדיוט חש בראשו דומה לו כמי שנתנוהו בקולר עלה למטה ונפל למשכב דומה לו כמי שנתנוהו לגרדום לידון שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול ואם לאו אינו ניצול ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים וכדי שלא ישבר את לבו אומרים לו הרבה התודו ולא מתו והרבה שלא התודו ומתו והרבה שהולכין בשוק ומתודין שבשכר שאתה מתודה אתה חי וכל המתודה יש לו חלק לעה"ב אם יכול להתודות בפיו יתודה ואם לאו יתודה בלבו אחד המתודה בפיו או בלבו ובלבד שתהא דעתו מיושבת עליו ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וכל אלו הדברים אין אומרים לו לא בפני ע"ה ולא בפני נשים ולא בפני קטנים שמא יבכו וישברו את לבו ובלשון הוידוי פליגי רמ"א עייתי פשעתי חטאתי וחכ"א הטאתי עייתי פשעתי ופסק הרי"ף גיאת כר"מ ובעל הלכות ורב אלפס פסקו חכמים ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל כתב הרמב"ן בסדר וידוי שכיב מרע קבלנו מחסידים ואנשי מעשה מודה אני לפניך י"י או"א שרפואתי בידך ומיתתי בידך יר"מ שתרפאני רפואה שלימה ואם אמות תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וחטאים ופשעים שעויתי ושחטאתי ושפשעתי לפניך ותן חלקי בג"ע וזכני לעה"ב הצפון לצדיקים ואם נתרפא צריך להודות ב' וכתב בא"ח בסוף ברכות:

8. ב"ח יורה דעה סימן שלה

א מי שחלה ונטה למות וכו'. ברייתא בפרק שני דשבת (דף ל"ב א) **ומשמע דדוקא בנטה למות אבל בלא נטה למות אין אומרים לו שיתודה כדי שלא יהא נשבר לבו ואע"פ שאומרים לו הרבה הולכין בשוק ומתודין מכל מקום כשאומרים לו לאדם התודה שכן דרך כל המומתין מתודין יודע שמסוכן הוא מאוד דאם לא כן לא היו מזכירין מיתתו בפניו ויהא נשבר לבו לפיכך אין אומרים לו כך אלא בנטה למות:...**
ואלו הן פרקליטין. שבהן רצוי לבית דין של מעלה תשובה ומעשים טובים עכ"ל. נראה דאתא להוציא שלא יסמוך אדם על מה שאחרים מתפללין בעד החולה ופרקליטין בעדו אלא אלו הן עיקר פרקליטין תשובה שהוא בעצמו עושה ומעשיו הטובים:

9. בן יהודע

שם שנמסר לסרדיוס נקום שלשה דמיונים כנגד מחשבה ודבור ומעשה: ואח כחשבה במחשבים

10. בן יהודע

שם הן הן גוסי תורה כ"ל בס"ד מה שכל לשון הן כי בהקדשות חרומות ומעשרות רוחה אדם שהוא מחסר ממוט ומפסיד אך בלחם אדרבה הוא נהנה מהם שיתרבה ממנו כמ"ש עשר בשביל שתתעשר וכן ראשית פריסודיכם חטט לסוף לפניה ברכה אל ביתך וכן הוא בהקדשות ול"א הן הן כי חיותו אלו למפרע המה חיותות נה"ה:

11. יד דוד (בתרא)

✓ דף לב, ב. בעז נדרים מתה אשתו של אדם. לכאורא יפלא, אם הוא חטא אשתו מה חטאה שתמות בשבילו, ובשלמא בניו ניהא, דוודאי בקטנים מיירי, דהם תחת רשותו ונענש עליהם, וכן לשנת י"ג מברך שפטרני מעונשו של זה, אבל נשי דהם בפני עצמן, אע"ג דרשות בעליהן עליהן. ואפשר לומר, דמיירי בנודר ואין לו לשלם, כדכתיב אם אין לך לשלם למה יקח משכבך, וא"כ מסתמא האשה היא הגורמת שאינה עקרת הבית ומבזבו נכסי, לכן אין לו לשלם לכן היא נענשת, כי לולא כך הי' לו לשלם, וכגון הגהי נשי דמחוזא דלא עבדי כלל, כדאיתא בסמוך, ושוב ראיתי ברקנאטי פרשת מטות, והביאו בש"ך על התורה כתב טעם לזה ע"פ הקבלה.

12. שערים מצויינים בהלכה

נשים דמחוזא דלא עבדי כלל. ושמעתי לפרש דאשה זו בת מות היא מחמת החטאים שלה, אבל כל זמן שלא נמצא הבעל חייב לא נפסק דינה בשמים למיתה, דהרי מיתתה עונש הוא גם בשבילו, ולא יתכן שיבא לו עונש שאינו חייב, ובזה יש לפרש הא דכתיב (האזינו לב-ד) "כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול".

13. שערים מצויינים בהלכה

✓ ומפרש בתו"ת (ויחי מח-ט) דכל עת שמשהה הרי הוא בכלל אינו משלם, ורק אם איחר ושילם ועד התשלומים לא מתה שוב אינה נענשה אח"כ בעון כל תאחר הקודם. ועי'

שם בשן ציטול תורה הנה לפי פשוטו תורה
 ענינה בזה מפני שהינדים היו ערבים במחן
 תורה אך כ"ל בס"ד טעם אחר כי בעסק התורה והיה
 פו"ד ברוהניות שיש בחידושי התורה בנים ובנות וכמ"ס
 בס"ד בתי"א ולכן בשן ציטול תורה שביטול לידה בנים
 ובנות הרוהניים שהם חדושי תורה ימורו בניו ובנותיו
 הבאים לו מאשתו הנשמות וע"א לשוא וכו' מוסר לא
 לקחו וי"ל הכי קאמר זה היה בעבור דהבנים היו
 ערבים בעד תורה שבע"פ הנקדחת מוסרה ול"א מוסר
 לשון מוסרת לא לקחו.

דין מה ענינה
 (א"ל) דעסקת
 בנות - ב"ן
 למה חידושי תורה
 (בנייה)

שם ותי"א בשן לציית ג"ל בס"ד ע"פ מ"ס הרא"ש
 ז"ל שטושין ח' חומין בכל כנף ויש בהם חמשה
 קשרים שבה נשלים מספר אחד והרבע פעמים אחד
 הוא מספר "בן" שבה ניכר שיש לישראל דין בנים להשי"ת
 ע"ש ולכן מאחר שבלי"יה ניכר שיש לישראל דין בנים
 על כן המצטול מ"ס זה ימורו בניו ועוד כ"ל בס"ד שמתי"ת

בתוס' ישנים ד"ה בעון ציצית כו' אך טוב לקנות טלית ולברך עליו בכ"י כו'. ובל"ז נמי לפמ"ש המג"א (סוף סי' כ"ד)
 דגם הקורא ק"ש בלי ציצית מעיד עדות שקר. א"כ מה"ט צריך ציצית בכל יום [אבל א"כ קשה מדרב קטינא במנחות שהביאו
 התוס' למה לא חייש על זה] ועכ"פ משמע מהתוס' דאין חיוב לילך תמיד עם ציצית [ועי' מ"ש התוס' בפסחים (ק"ג ע"ב) ד"ה ואין]:

שם כגון הני נשי דמחוזא דהלכן ולא עבדן פירוש אל
 דרשי דוחק דהא הבעלן רואין קד ושוחקין
 ופירוש ב' נמי דוחק כי בני מחוזא עשירים היו והעשיר
 מביא משרתים ואין אשתו שוסקת וי"ל בס"ד דלחז"ל
 חלק העני נהנו הקב"ה אלל העשיר לז"א ולהם בעתה
 הדרס שהעשיר כל פירותיו לביה ונמלא גולת העני
 היא בבהיכס ממש כי כל מה שמונח באלר אינו כונו
 שלם אלא מעורב שם חלק העני והן אמת שהעשיר
 ראוי שיקרא גולן בעבור זה אך בדבר זה האשם האשה
 יותר שהאלוהים בידה ואינה נוהגת מהם כעוס לעני
 הדופק על הפתח ושאל פרנסה ומזון וז"ל דהלכן
 ממונב השי"ת ולא עבדן באלוהו הטוב לדיקה לעניים והבעל
 שומק על אשתו בדברים אלו לכך היא האשם:

יסוד הדין בראש השנה
ואופי והיקף הדין של הבית דין של מעלה

....

משפטי ה' אמת צדקו יחדיו

חילוק נוסף בין ב"ד של מטה לב"ד של מעלה, הוא כח ב"ד של מעלה לענוש בדיוק כפי הראוי לנענשים. דינם אינו רק אמת לאמתו אלא דין שלם ומושלם. משא"כ ב"ד של מטה, אין להם כח לדון אלא ע"פ משפטי התורה וליתן עונש כפי חוקי התורה. רעיון זה כבר מוזכר בפסוקים:
 (1) דברים (לב:ד) "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, א-ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא."
 (2) תהילים (יט:י) משפטי ה' אמת צדקו יחדיו.

הכוונה בזו היא, שאם בב"ד של מטה נותנים עונש, אין הב"ד מחשבין בהשלכות הבאות מעונש זה. אם הנידון חייב מיתה, אין הב"ד משגיחין בהשלכות של עונש זה על אחרים, וכגון אם המשפחה ראויה לקבל עונש זה. לא כן דיני שמים. בדיני שמים, אף אם יהיה אדם ראוי לקבל מיתה בידי שמים, אם אין משפחתו ראויים לקבל העונש של המסתעף מן המיתה, אין הקב"ה נותן לו זה העונש.

והאחרונים השתמשו ברעיון זה כדי להסביר כמה פסוקים, מדרשים ומימראות בגמ':
 (1) 'אחד מחבורה שמת ידאגו כל החבורה': הפרדס יוסף (פ' ויגש) הסביר הכוונה בפסוק (איוב לג:כג) "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו". וכתב:
 ובס' עין המים הביא עה"פ איוב לג 'אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו' וכו' מלת לאדם מיותר. ועוד וכי אל האדם יגיד המליץ הלא למעלה ימלוך המליץ לא למטה. וכ' ע"פ הרלב"ג וירא שמדת ה' בעת המשפט להשגיח בקרובי הנידון ואוהביו. ואם הם אינם חייבין לסבול צער ינצל הנידון כמו בלוט כדי שלא יצטער אברהם ניצל לוט. ולא כמשפט ב"ו כשימות הנידון יצטערו ע"ז קרוביו. ומשפט ה' לא כן הוא דישקוף דאם מי שיצטער במיתתו הוא זכאי וצדיק יזכה עי"ז גם הנידון. וזה אם יש מלאך מליץ א' מני אלף היינו כשהמשפחה יצטערו ע"ז. והמליץ ימליץ הלא קרובו של זה צדיק ולא יצטער גם הוא עי"ז יפרט הנידון, וזה"פ להגיד אדם ישרו היינו של אדם אחר אחד מקרוביו.

תמצית דבריו, שלפני שהקב"ה מחייב אדם מיתה בידי שמים, הרי הוא מחשב אם יש קרוב לנידון שיצטער על ידי מיתתו. ואם יש קרוב הזכאי לכך, לא ימית אותו האיש. ובזכות זה ניצול לוט. וזהו המלאך המליץ לאדם, היינו קרובו של אדם שמצטער ע"י מיתתו.

והוסיף להסביר שאין כלל זה מוגבל רק בבני משפחתו של הנענש אלא גם לחבריו, וכתב "וז"ש בשבת קו א' אחד מחבורה שמת ידאגו כל החבורה. דאם היו צדיקים היה ניצל הנידון כדי שלא יצטערו הם. וזה"פ ביומא עה. על הפ' דאגה בלב איש ישחנה, יסחנו לאחרים שיצטערו גם הם ואולי על ידם כדי שלא יצטערו ניצל גם הוא." כלומר שבשבת (קו). איתא "אחד מחבורה שמת ידאגו כל החבורה." והענין הוא, שאם בני החבורה לא היו ראויים לעונש, לא היו מצטערים ע"י מיתת אחד מהם, ולכן מיתת חבריהם סימן הוא להם שגם הם ראויים לעונש. וגם ביומא (עה.) מבואר שמי שיש לו דאגה יסחנו לאחרים, והיינו שאם יסחנו לאחרים, מסתמא יהיה צדיק אחד שיצטער ע"י דאגה זו והנידון ניצל בזכות שלא יצטער הצדיק.¹

....

ועיין באור זרוע (הלכות ת"ב, סו"ס תט"ז) שהביא בקשה חדשה בסליחות: "עניני בזכות תלמידי, עניני." וכתב דלכן יתפללו בדוקא ת"ח לפני העמוד בימי הסליחות כדי שיכולים להתפלל תפילה זו. ומ"מ רואין שבזכות התלמידים גם הרב יכול להוושע, והיא ע"פ הכלל הנ"ל. ושמעתי שהחזו"א הסביר הפסוקים בתהילים (צב) "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו. להגיד כי ישר ה'" דלפעמים הקב"ה מאריך שנותיו של רב (ומחזיקו דשן ורענן) כדי שיוכל 'להגיד' שיעורים ודברי חיזוק כדי לזכות את הרבים.

¹ עיין בספר איגרא דפירקא (אות קיד) שהביא אותו ההסבר.